

**TAUTOSAKA
DANUTĖS BRAZYTĖS-BINDOKIENĖS
KNYGOJE
“LIETUVIŲ PAPROČIAI IR TRADICIJOS
IŠEIVIJOJE”**

VANDA MISEVIČIENĖ

1990 m. “Knygnešio” Nr. 5 (p. 36-37) papasakota apie naujausią knygą išeivijoje — “lietuviams, kurie nori išlikti lietuviai”. Tai — Danutės Brazytės-Bindokienės “Lietuvių papročiai ir tradicijos išeivijoje” (Chicago, Illinois, 1989; Lietuvoje fotografuotiniu būdu perspausdintos knygos pavadinimas — toks, kaip pirmojo leidimo angliškas: “Lietuvių papročiai ir tradicijos”). “Knygnešyje” jos autorė rašo: “Visuomet domėjausi lietuvių kalba ir tautosaka, ypač liaudies papročiais. Šia tema esu rašiusi “Laiškuose lietuviams” straipsnių seriją apie kiekvieno mėnesio senuosius lietuvių papročius ir tradicijas. Dažnai šiomis temomis tenka kalbėti lietuvių jaunimo (ir vyresniųjų) sambūriuose. Knygą parašyti buvau paprašyta Pasaulio lietuvių bendruomenės valdybos, nes daug jaunesniųjų šeimų išeivijoje labai norėtų palaikyti lietuviškas tradicijas, papročius, bet labai mažai turi apie tai medžiagos”.

Suintrigavo autorės įvairiapusiški ir labai praktiški patarimai bei rekomendacijos. Kai tik sulaukėme knygos, dėmesingai ją perskaitėme, tai pritardami Danutės Brazytės-Bindokienės mintims lietuvių liaudies tradicijų puoselėjimo linkme, tai stebėdamiesi tų tradicijų kūrybingu keitimu savitomis sąlygomis. Žinoma, knygoje daugiau įdomaus suras etnografijos specialistai. Tautosakos čia negausu, tačiau autorė ją panaudoja gyvybingą, įvairią, primindama daugelį jos rūšių, lydinčių ne tik šventes, visokias progas, bet ir kasdienį gyvenimą, iš amžių glūdumos formuojančių tautos mentalitetą.

Knyga išleista lietuvių ir anglų kalbomis — abu tekstai pagręčiu. Taigi, nors ji ir neplona (364 p.), autorei teko daug ką pateikti taupiai ir glaustai, nes norėta aprępti daugelį dalykų iš lietuvių kultūros tradicijos, šeimoms bei kalendorinių švenčių.

Autorės ir knygos leidėjų (Pasaulio lietuvių bendruomenės valdybos) didžiausias rūpestis — padėti jaunesnėms arba mišrioms šeimoms išeivijoje palaikyti lietuviškus papročius ir tradicijas. Šis rūpestis juntamas visoje knygoje, bet jis ne įkyriai didaktiškas, ne įžūliai brukantis savo tiesas... Ne. Čia labai šiltai, širdingai pakiliai atkreipiamas jaunimo

dėmesys į kai kuriuos svarbius lietuvių kultūros bruožus: savo kalbą, žmonių bendravimo formas, lietuvių išvaizdą, būstą ir pan.

Knygos pagrindą sudaro trys skyriai: Tautos šventės, Kalendorinės šventės, Šeimos šventės.

Autorė labai nuoširdžiai ir sumaniai pateikia daug įvairių žinių ir praktiškų patarimų apie visas tas šventes, reikšmingas kiekvieno lietuvio gyvenime. Ji sakosi atmetusi tai, kas buvo svarbu senais laikais žemdirbių Lietuvoje, kas nustojo reikšmės didmiesčių gyventojams. Tačiau knygoje pateiktų švenčių papročių margumyne labai daug tokių dalykų, kurie remiasi senomis lietuviškomis tradicijomis. Jie įdomūs ir vertingi tuo, kad gyvuoja išėivijoje, praktiškai taikomi jos gyvenime. Skaitai knygą ir stebiesi, kaip kūrybingai pritaikomos senosios šventės, jų apeigos naujiems poreikiams. Pavyzdžiui, Sekminių piemenukų rytagoniai paversti smagia miesto vaikų švente, ilgos senovinės vestuvės kondensuotos iki vienos—dviejų dienų pokylio ir pan.

Taigi gerokai pakitę įvairių švenčių papročiai turi tvirtas šaknis tėvų žemėje Lietuvoje. Todėl autorei tenka dažnai atsigręžti ir pasakoti, kaip buvo švenčiama Tėvynėje, kokių papročių laikytasi Lietuvos kaime. Čia ir atsiranda proga pateikti tautosakos, ypač tos archaiškos, susijusios su apeigomis, išreiškiančios senųjų apeigų idėjas.

Geriausiai apeigų ir tautosakos santykis atspindėtas kalbant apie Velykų lalaviną ir supimosi apeigas. Pateikti apeiginių dainų pavyzdžiai: lalavimo — “Augo verbelė ant didžio dvaro”, sūpuoklinių — “Supkit meskit jūs, sesutės”, “Supkit meskit mane jauną” (p. 179-181). Paminėta religinė giesmė “Linksmą dieną mums prašvito” (p. 183). O Kalėdų šventėms primenamos tik populiariosios “Tyliąją naktį” ir religinės giesmės. Gaila, kad daug gausesnės ir labai vertingos liaudies kalėdinės dainos išėivijoje jau užmirštos.

Autorė atskleidžia visą dabartinių švenčių vaizdą, gražiai derindama senosios liaudiškos ir krikščioniškos tradicijos pavyzdžius. Ji teisingai pažymi: “Iš tikrųjų ne vienoje lietuvių šventėje gražiai susipynę senieji — pagoniškieji ir naujesnieji — krikščioniškieji šventimo būdai. Jie tarp savęs nesivaržo, vieni kitiems nekliudo, bet sukuria labai turtingas ir gražias tradicijas, kurios puošia tautos veidą” (p. 187).

Gausiausiai tautosakos panaudota kalbant apie vestuves. Tai natūralu. Vestuvių apeigose tautosaka, ypač dainos, visada turėjo svarbų vaidmenį ir išliko gyvybingos, nors vestuvių tradicijos sunyko. Ir Lietuvoje vestuvės švenčiamos naujai bei triukšmingai, prigalvojant įvairiausių naujų įdomybių, tik nedidelę dalį senųjų papročių teprisimenant. Knygoje aprašyti išėivijos vestuvių papročiai jau labai nutolę nuo senosios vestuvių tvarkos. Juos lydinti tautosaka — dainos ir oracijos. Dainos retai atlieka savo funkciją, oracijos tik savo forma primena tradicines. Pagal jas sukurtos visiškai naujos. Pavyzdžiui:

“Šiais ypatingais metais, kai ryte saulė užteka, o naktį sutemsta, kai automobiliai gatvėse loja, o šunes garažuose snaudžia, kai žvirbliai rudenį išlekia į šiltus kraštus, o lakštingalos ant gatvės stulpų vaikus peri ir sniegu juos prausia...

Jaunasis kentė apie mergelę svajodamas. Telefono ragelis jam beveik prie ausies priaugo su ja bekalbant, o automobilis pats kelią atrasdavo į aukštus mergelės dvarus, nereikėjo nei vairo pasukti...”

Šitaip oracijas perkurti mėgstama ir Lietuvoje. Tai labai parankus būdas, plačiai naudojamas vestuvių puotoje. Tačiau senųjų tradicijų ir kuriant tekstą, ir pritaikant oraciją vestuvių momentui beišlieka tik menki atšvaitai.

Aprašant vestuves pabrėžiama, kad jose dainuojama daug dainų. Tačiau tik keletas jų pateikta susietų su joms būdingu vaidmeniu. Tai dainos, kuriomis kviečiami vestuvininkai ateiti ir sudėti jauniems dovanas. Pavyzdžiui:

*Tu, svoteli, kur dingai?
Ar į šiaudus įlindai?
Tu išlįski iš šiaudų,
Paieškoki dovanų.*

*Kad neturit dovanų,
Reikėjo neiti iš namų,
Reikėjo prie krosnies sėdėti,
Sau noselę krapštinėti.*

Savo vaidmenį atlieka visur labai populiarūs dainelės “Karti, karti, degtinė karti”. Ja jaunieji raginami pasibučiuoti užstalės svečių džiaugsmui.

Kitos dainos dainuojamos išėivijos vestuvėse šiaip sau, bet kuriuo metu, neskiriant joms kokio nors vaidmens. Vienos jų — vestuvių, kaip “Kurteliai sulojo”, kitos — pasiskolintos iš darbo dainų, paprastos meilės dainos: “Susikalbėjo sausa nendrelė”, “Linelius raunu ne viena” ir pan. Dainos pateiktos pilnos, su melodijomis.

Truputį neaiškumų kyla, iš kokių šaltinių šios dainos. Ar jos tokios gyvuoja dabar išėivijos tradicijoje, ar paimtos iš skelbtų rinkinių. Klausimas kyla todėl, kad jų variantai neatspindi jokių pokyčių, jokių naujų motyvų, siejančių dainas su naujomis gyvenimo realijomis. Kai kurios jų turi ryškių tarminių bruožų. Pavyzdžiui, “Pasvarcyk, antela” — tikra dzūkų daina. Apie regioninius ypatumus neužsimenama ir aptariant kalendorines šventes, jų papročius ir tautosaką. Tai svarbu, nes kalendorinės šventės skirtingos atskiruose regionuose. Išėivis iš Žemaitijos gali švęsti visai kitaip negu dzūkas.

Knygos skyriuose apie kalendorinių ir šeimos švenčių papročius bei apeigas tautosakos panaudota mažokai. Praėjo tie laikai, kai dainos, oracijos ir kt. buvo tam tikrų apeigų varomoji jėga, tų apeigų idėjų išraiška. Be to, praktiškai autorės tikslai kėlė savo reikalavimus. Knyga daugmaž atskleidžia tikrąjį išėivijos gyvenimo paveikslą. Jis trykšta gaivia versme, kurios ištakos glūdi gražiose ir vertingose senosiose tautos tradicijose.

D. Brazytė-Bindokienė nustebina tautosakos tyrinėtoją, knygoje panaudojusi ypatingą tautosakos rūšį, į kurią, tenka prisipažinti, retai atkreipiame dėmesį. Tai — keiksmi! Patcikia autorė juos kiek netikėtai, išradingai ieškodama įvairių priemonių lietuvių charakteriui apibūdinti. Dar įvadinėje knygos dalyje tarp savybingų lietuviams bruožų nurodomas jų taikingumas, santūrumas. Net smarkiai įširdę, jie nevarvoja niekinamai įžeidžiančių, triaukščių, nukreiptų prieš žmogaus prigimtį keiksmų. Dažniausiai nepasitenkinimą ar pyktį sukėlęs asmuo apšaukiamas, prilyginamas bjauriam, paniekos vertam ar klatingam gyvūnui, mitiniam atgrasiam personažui. Tokie keiksmi savaip charakterizuoja nusikaltusįjį, ryškina būdo ar išvaizdos bruožus, keliančius pasipiktinimą:

*Tu rupūže rauplėta
O tu rupūžgalvi
Tu žalčio išnara
Tu gyvatės vaike
Tu laume prakikta
Tu ragana raguota
Tu žalty prakeiktas
Tu avigalvi*

Labai archaiški lietuvių keiksmi kilę iš palinkėjimų — prakeiksmų. Na, žinoma, patys pikčiausi linki didelio blogio, gėdingos mirties, nelaimių:

*Kad tave perkūnas iš giedro dangaus nutrenktų
Kad tave perkūnas be žaibo trenktų
Kad tave pirmas pavasario perkūnas užmuštų
Kad tave devyni velniai pagriebtų
Kad tave visi velniai ir viens
Kad tave vėtros padangėm nešiotų
Kad tave giltinė
Kad tu pasikartum ant sausos šakos
Kad tau kiaurai išeitų
Kad tu lakstytum po laukus kaip pasiutęs vilkas
Kad tu staugdamas nuceitum*

*Kad tu išdžiūtum kaip sausas šienelis
Kad tave gyvą kirmėlės suėstų
Kad tu vaikščiotum be galvos
Suk tave devynios
Eik į pelkę molio minti
Eik šunų šukuoti
Lįsk tu vabalo blauzdon*

Primenami ir pseudokeiksmi, kai žmogus numalšina savo tūžmasti visai nekaltais humoristiniais prakeiksmiais — palinkėjimais:

*Kad tave zuikis subadytų
Kad tave naginė prarytų
Kad tu šaukšte prigertum
Kad tave per krūmus
Rupūs miltai*

Be abejonės, lietuviai turi daugiau ir įvairesnių priemonių (keiksmų) pykčio iškrovoms, psichiniam diskomfortui palengvinti. Ir tai visai rimta liaudies kūrybos sritis. Kartais mes senus liaudies keiksmažodžius pasakojame kaip anekdotus (Kad tau išbyrėtų visi dantys ir paliktų tik vienas. Ir jis skaudėtų tau žiemos naktį ir vasaros dieną), šaipomės iš meilės dainose širdį draskančių posmų, kai mergelė ar bernelis priekaištauja dėl ištikimybės (Kad tu pasikartum Sausam ažuolėly, Kad tenai kabotum Žiemą vasarėlę; Geriau perkūnėlis Būt tave nutrenkęs, Nei tu mano rūtas Prie žemės prilenkęs; Geriau tu eglėlėj Būtum pasikoręs, Negu mane jauną Būtum privilejojęs; Kad išdžiūtų jūros, Marios lig smiltelių, Negu mano rūtas Mintum po kojelių; Geriau būtum galvą, Berneli, nutrūkęs, Negu pas man jauną Sav nosį atsukęs; Kad tave perkūnas, Mergelė jaunoji, Kam taip daugel Bernelių vilioji). Tai posmai iš meilės dainų “Čiauška sode lakštingėlė”, “Aš po jomarkus rylias ryliavau” — pagal Liaudies dainų katalogą Meilės dainų skyriuje Nr. 797, 799 ir kt.

Keiksmi yra gyva tautosaka. Jie žmonėms reikalingi kaip savita psichologinės įtampos iškrova. D. Brazytė-Bindokienė atkreipė į juos dėmesį turėdama kilnų tikslą: ji skatina kaupti šią liaudies kūrybos rūšį, klasifikuoti, ieškoti jos ištakų ir vaidmens tautos mentaliteto požiūriu.

Taigi, nors knygoje tautosakos nėra daug, bet ji įvairi, jos pavyzdžiai pateikti kaip gyvuojantys lietuvių išėivijos kasdieniniame gyvenime bei iškiliose šventėse.

Autorė pripažįsta, kad pirmoji jos meilė — grožinė literatūra. Ši meilė davė gražių vaisių: labai gera, labai aiški knygos kalba. Net kai aprašomi valgių receptai ar šiaudinukų gaminimas — viskas suprantama net be

ilustracijų. Autorės talentas ir patyrimas padovanojo mums vertingą, maloniai skaitomą, lengvai suvokiamą knygą.

FOLKLORE IN DANUTĖ BRAZYTĖ-BINDOKIENĖ'S BOOK "LITHUANIAN CUSTOMS AND TRADITIONS"

VANDA MISEVIČIENĖ

Summary

The article deals with the folklore used in Danutė Brazytė Bindokienė's book "Lithuanian Customs and Traditions" (Lithuanian title is "Lietuvių papročiai ir tradicijos išsivijoje"). This book is dedicated to Lithuanian families residing abroad, especially to young or mixed, who would want to keep to Lithuanian traditions but lack information on them.

The contents of the book are divided into four parts: Characteristics of Lithuanian Culture, National Holidays, Calendar Feast Days, Family Celebrations. A significant part is assigned to the description of feasts and ethnographic data. Folklore is scarce, songs mostly, illustrating Calendar Feasts and Family Celebrations. The nicest examples of songs are presented in the customs of Easter *lalaviniai* (from *lalauti* — to talk loudly and much) and swinging. Several wedding songs included in the part "Family Celebrations" play the role, denoted to them, while other songs are sung irrespectively to their functional denomination. Orations are also said at weddings, though changed but observing their original form.

Referring to the features of Lithuanian character, its peacefulness, a peculiar genre of folklore — oaths — is taken into an unexpected consideration. The author states that, even though extremely angry a Lithuanian is rather restrained in using admonishing curses. Scarce folklore examples presented in the book testify what and in what situations they are used by emigrants. Customs and folklore, though partly altered, are closely linked with the traditions of forefathers.